

ZEEWOORDEN

Magda Devos, Roland Desnerck, Nancy Fockedey,
Johan Termote, Tomas Termote, Dries Tys,
Carlos Van Cauwenberghe, Fons Verheyde,
Arnout Zwaenepoel, Jan Seys

Wij zochten de betekenis van enkele intrigerende zeewoorden voor je op.

BAGGEREN

Het Van Dale woordenboek omschrijft de term baggeren kernachtig als: “modder van de waterbodem halen”. Bij die woorden duikt voor ons geestesoog een baggerschip op. Een schip dat rivieren, kanalen, havens en toegangsgeulen vrijmaakt of vrijhoudt van slib en zand door op geregelde tijdstippen het sediment van de bodem te zuigen of te schrapen. Maar een dergelijk schip kan ook ingezet worden om nieuwe dokken of kunstmatige eilanden aan te leggen.

VAN EMMER TOT SLEEPHOPPERZUIGER

Problemen van aanzandende havens of rivieren zijn niet nieuw. Ze bestaan al sinds de mens waterlopen gebruikt om zich te verplaatsen of goederen van plaats A naar B te transporteren. Toen er nog geen moderne baggerschepen bestonden, was het behelpen met allerlei primitieve hulpmiddelen om verzanding of verslibbing van waterlopen aan te pakken. Ook was het gebruikelijk om in havengebieden spuipolders of

spuikommen aan te leggen. Die werkten als volgt. Bij opkomend tij vulden ze zich met binnenstromend zeewater. Bij de hoogste waterstand sloot men de sluisen die toegang gaven tot de spuipolder of spuikom. Bij laagtij zette men de sluisen weer open, zodat een massa water door de havenmond werd gestuurd en het overtollige sediment zo veel mogelijk zeewaarts werd verplaatst.

Vandaag is dat gedoe met spuikommen of spuipolders in onze contreien niet meer nodig. Meer nog, de Lage Landen

bezitten samen de grootste en modernste baggervloot ter wereld, met topbedrijven als Jan De Nul Group en DEME (België), en Koninklijke Boskalis Westminster NV en Van Oord (Nederland). Behalve bij aanleg- en onderhoudsbaggerwerken zijn deze bedrijven ook actief bij landwinning. Bij al deze activiteiten zetten ze cutterzuigers (=snijkopzuigers) en sleephopperzuigers in, twee scheepstypes ontworpen voor dit soort werkzaamheden. Cutterzuigers bezitten een buis met daarop een snijkop waarmee hardere bodems kunnen worden

BAGGER EN BAGGEREN: DE ETYMOLOGIE

Bagger en *baggeren* komen binnen de Germaanse taalfamilie enkel voor in het Nederlands, het Fries en het Duits. Alleen in het Nederlands worden ze al waargenomen in laatmiddeleeuwse bronnen. In het Duits is *baggern* een Nederlands leenwoord uit de vroege 18de eeuw. Uit de stam van dat werkwoord is een substantief *bagger* afgeleid, waaronder een machine wordt verstaan om baggerslib naar boven te halen. Ook uit het Nederlands komt in het Fries het werkwoord *baggelje* 'baggeren'.

Een aantal etymologen wijzen op de gelijkenis van *bagger* met het Engelse *bog*, dat niet enkel vormovereenkomst vertoont met het Nederlandse woord, maar ook hetzelfde aanduidt, nl. de natte, zachte substantie die hoofdzakelijk bestaat uit verrotte plantenresten op zee- en rivierbodems. Dit *bog* is net zoals het Franse 'slijk'-woord *boue* ontleend aan het Keltisch en gaat terug op een gelijkkluidend bijvoeglijk naamwoord *bog*, dat oorspronkelijk 'zacht, brij-achtig' betekent en voortkomt uit een oude Keltische wortel *buggo*- 'vochtig en onvast'. Zelf zou die afstammen van de Indo-Europese wortel *bheug*-, bewaard in o.m. het Nederlandse werkwoord *buigen*. Niemand gaat evenwel in op de vraag hoe *bog* en *bagger* etymologisch aan elkaar gelinkt kunnen worden. Is het Nederlandse woord aan het Oudengels ontleend? Of gaat het om een vroege ontlending uit het Keltisch in de Kustwestgermaanse voorloper van zowel het Engels als het westelijke Nederlands, die naderhand aan elke kant van het Kanaal een verschillende vorm- en klankontwikkeling heeft gekend?

In de meeste etymologische woordenboeken, waaronder het EWN, wordt een Keltische oorsprong hoogst onwaarschijnlijk of zelfs onmogelijk geacht. Als argument halen de tegenstanders van die theorie aan dat de beklemtoonde klinker in *bagger* niet af te leiden valt uit de Indo-Europese wortel van *bog*. Zij hechten meer geloof aan een verwantschap van *bagger* met Russisch en Pools *bagno* alsook Tsjechisch *bahno* 'moeras', waarvoor een andere Indo-Europese wortel wordt gereconstrueerd, nl. *bhogh*- of *bhagh*- (EWN i.v. *bagger*; Pokorny i.v. *bhōgh*- of *bhāgh*-). Omdat ook deze reconstructie speculatief blijft – er zijn geen andere woorden bekend in de Indo-Europese taalfamilie die uit diezelfde wortel kunnen zijn voortgesproten – rekent het EWN ook met de mogelijkheid dat *bagger* teruggaat op een substraattaal, d.i. een taal voorafgaand aan het Indo-Europees. Veel schieten we daar niet mee op: toewijzing aan zo'n substraattaal is in de etymologie

vaak een verlegenheidsoplossing voor de herkomst van woorden die moeilijk vanuit het Germaans of het Indo-Europees te verklaren zijn.

Is de etymologie van *bagger* onzeker, hetzelfde geldt voor de oorspronkelijke gedaante van het woord in het Nederlands. In de historische overlevering van de Nederlandse woordenschat duikt het woord voor het eerst op in de 2^e helft van de 14^e eeuw, en wel onder de gedaante *baggaard* (EWN i.v. *bagger*), die nog voorkomt in het huidige West-Vlaams (De Bo i.v. *baggaard*). Volgens het WNT (i.v. *bagger*) is deze vorm waarschijnlijk ouder dan *bagger*, hetgeen bevestigd lijkt te worden door de chronologie van de bronnenattestaties: *bagger* wordt pas aangetroffen vanaf de 16^e eeuw. In dezelfde richting wijst ook dat het van het substantief afgeleide werkwoord het vroegst verschijnt als *bagbaren*, *baggaerden* en *baggarden* (MNW en EWN i.v. *baggeren*; MNW i.v. *bagbaren*). Of *baggaard* ook de oudste Nederlandse gedaante is van het woord, valt te betwijfelen. Het zou een afleiding kunnen zijn van een ouder, ongeleed woord, met behulp van het achtervoegsel *-aard*, dat vooral persoonsnamen vormt met denigrende betekenis, zoals *luiaard*, *gierigaard* en *dronkaard*, maar ook zaaknamen met een ongunstige bijklank. In de gebruikssfeer van het landschap kennen we onder meer *droogaard* voor een perceel met een te droge bodem, *taaiard* voor een stuk landbouwgrond dat zich moeilijk laat bewerken en *blekaard* voor blikgrond, d.i. zware, onvruchtbare kleigrond, die 'blijkt' of 'blekt', d.i. een witte schijn afgeeft. Maar als *baggaard* een *-aard*-afleiding is, wat kan dan het grondwoord zijn geweest? Dat blijft hoogst onduidelijk. Moet het worden gezocht in de richting van het mysterieuze, nu in onbruik West-Vlaamse woord *bage*, dat De Bo verklaart als 'slijk, modder'? Helaas loopt de zoektocht naar de historische achtergrond van dat *bage* vrijwel meteen vast. Het staat in geen enkel historisch woordenboek en op De Bo na maakt ook geen enkel dialectwoordenboek er melding van. In zijn West-Vlaams etymologisch woordenboek neemt Debrabandere het woord over uit De Bo, en geeft er dezelfde twee etymologische suggesties bij als hierboven vermeld – verwantschap met Engels *bog* of met een Slavisch 'moeras'-woord – beide met een vraagteken (Debrabandere 2002 i.v. *bage*).

Zoals blijkt is het laatste woord over *bagger* en *baggeren* nog lang niet gezegd. Voorlopig komen we niet verder dan een overzicht van de voorliggende theorieën. Verder etymologisch speurwerk wordt sterk gehinderd door de schaarste aan historische vindplaatsen van deze woorden en hun voorlopers.

weggesneden. Een sleepopperzuiger is niet geschikt voor harde grond, maar doet dienst bij onderhoudsbaggerwerken. Dit type schip is uitgerust met een zuigbuis (uitzonderlijk twee) en een grote zuigmond (de 'sleepkop'). Samen fungeren die als een enorme stofzuigerslang waarmee de baggeraar sediment uit de vaargeulen verwijdt. De baggerspecie gaat vervolgens naar een wettelijk vastgelegde loswal of stortlocatie op zee, of doet dienst als grondstof voor landwinning, natuurontwikkeling of kustbescherming.

De omvang van de inspanningen om onze havens slibvrij te houden, kun je ook aflezen uit enkele baggercijfers. Jaarlijks storten baggerschepen meer dan 10 miljoen ton (drooggewicht) slib en zand in het Belgisch deel van de Noordzee (2017: 10,9 miljoen ton). En jaarlijks investeert de Vlaamse overheid meer dan 200 miljoen euro (2019: 219,9 miljoen euro) om de toegankelijkheid van de Vlaamse havens (inclusief het Schelde-estuarium) te verzekeren.

De Westpit is een 20 à 30 meter diepe geul op zo'n 25 kilometer voor de kust van Zeebrugge. Op de grens tussen Nederland en België verbindt ze het Steendiep in het oosten, met een geul – tussen Gote- en Akkaertbank – in het westen. De naam *Westpit* is al eeuwen oud. De eerste vermelding ervan vinden we op een kaart van Willem Blaeu uit 1643. In de Noordzee komen nog meer *pit*-namen voor. Even ten oosten van de Westpit vermeldt de kaart van Blaeu een geul die kortweg *Pit* heet. Tezamen vormden beide geulen naar de diepte toe een veilige aanloop naar de Scheldemonding. Ook de Blankenbergse zeekaart (1890) vermeldt beide toponiemen, evenals een *Smalpit* (aan de noordelijke punt van de Vlakke Rik). Een andere 'pit' is de *Outer Silver Pit*, die ten oosten van Engeland als ondergelopen vallei nog steeds getuigt van het voorkomen van een meer op Doggerland, de landmassa die in de laatste ijstijd een belangrijk deel van de Noordzee uitmaakte.

Westpit is een volkomen doorzichtige samenstelling van de windstreekbenaming *west* en het zelfstandig naamwoord *put* in zijn westelijke gedaante *pit*. De betekenis ligt voor de hand: een westelijk gelegen diepte. De vorm *pit* is van Kustwestgermaanse origine en komt dan ook vanouds voor in de kustdialecten van het Nederlands – Vlaams, Zeeuws en Hollands – alsook in het Engels. *Put* is lang niet het enige woord dat zoals het Engels een -i- heeft waar in het

Nederlands een -u- wordt gearticuleerd en in de continentale dialecten een -ü- zoals in het Duits. Zo horen we in het West-Vlaams onder meer *stik* (Engels *stitch*) 'stuk', *rik* (Engels *ridge*) 'rug', *dinne* (Engels *thin*) 'dun', *krikke* (Oudengels *crycc*) 'kruk' en *hil* (Engels *hill*) 'heuvel'. In zijn Kustwestgermaanse gedaante is *pit* ook bewaard in een aantal toponiemen op het land, zoals in het West-Vlaamse *Pittem*, uit *Pitheem* 'woonplaats bij de putten' en het Noord-Hollandse *Petten*, gewoon het meervoud van *pit*, dus 'bij de putten'. De samenstelling *Westpit* treffen we

ook herhaaldelijk aan als microtoponiem in het West-Vlaamse agrarische landschap. De Flou bij voorbeeld signaleert naast het zeetoponiem ook een *Westpit* in Gistel, in Beveren-IJzer en in Lo.

Het bepalende bestanddeel in alle *west*-toponiemen wijst erop dat het genoemde zich bevindt ofwel *in het westen* van een bepaald territorium, bv. een nederzetting, een heerlijkheid of een landerijencomplex, ofwel *ten westen* van een bepaald beschouwingspunt. Dat laatste geldt voor onze *Westpit* in de Noordzee. Het lijkt weinig twijfel dat de naam *Westpit* is toegekend in onderscheid tot die van de nabijgelegen Pit.

- Debrabanderé F. (2002). *West-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam/Antwerpen, Uitgeverij J. Veen.
- De Bo L. (1873). *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge: Gailliard. Heruitgave door Joseph Samyn: Gent: Siffer, 1890–1892. Herdrukken 1970, 1976, 1884: *Handzame: Familia et Patria*
- De Flou K. (1914–1938): *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Calonne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*. Gent, Brugge. 18 delen. Indices door F. Rommel, Steenbrugge 1953.
- EWN = M. Philippa, F. Debrabanderé & A. Quak (2003–2009). *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. 4 delen. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2003–2009.
<https://etymologiebank.nl/>
- Martens C., D. Van den Eynde, B. Lauwaert, G. Van Hoey & L. Devriese (2018). Baggeren en storten. In: Devriese, L., Dauwe, S. Verleye, T., Pirlet, H., Mees J. (Eds.). *Kennissgids Gebruik Kust & Zee 2018 – Compendium voor Kust en Zee*: 69–78.
- MNW = E. Verwijs & J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's Gravenhage, 1885–1929.
<https://gtb.ivdnt.org/>
- WNT = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's Gravenhage/Leiden, 1864–1998. **<https://gtb.ivdnt.org/>**